

بررسی نقش امام زاده احمد بن موسی ع (شاهچراغ)، بر پیشرفت فرهنگی شیراز

نویسندگان: احمد مقیمی (۱) ، مجتبی حاتمی (۲)

چکیده:

مسائل مختلفی در حفظ هویت و ایجاد همبستگی فرهنگی - اجتماعی جامعه موثر است. از این میان می توان به نقش عمده بناهای مذهبی به عنوان یکی از مکان های هویت بخش و ارتقاء دهنده فرهنگ اسلامی اشاره نمود. بناهای امام زاده ای به عنوان یک عامل شاخص هویت شهری شناخته می شود که می توان نقش تاثیرگذارشان را در تثبیت هویت و فرهنگ اسلامی بیان نمود. یکی از افتخارات کشور ایران حضور پرشمار امامزادگان و فرزندان و ذریه اهل بیت پیامبر (ع) در آن است که ملجا و مرجع امن و مطمئنی برای مردم مومن است. بی شک حضور امامزادگان بزرگ و واجب التکریم در کشورمان، بر عظمت و معنویت آن افزوده و سالیانه، میلیون ها نفر از هم وطنانمان را از اقصی نقاط کشور و کشورهای همجوار به زیارت بارگاه این بزرگواران، روانه داشته است. بناهای امام زاده ای از دیرباز سبب جذب جمعیت، تلاقی افکار و توسعه فرهنگی بوده است. شیراز به عنوان سومین حرم اهل بیت (ع)، شهری است که امامزادگان و حکیمان بزرگی در آن می زیسته اند. یکی از این بزرگان، امام زاده احمد بن موسی (ع) می باشد که مرقد مطهر او به عنوان یک عنصر مهم مذهبی و هویت بخش فرهنگی - اسلامی در این شهر مطرح می باشد. فرضیه پژوهش بر این اساس، استوار است که : امام زاده احمد بن موسی ع (شاهچراغ)، تاثیر بسیار زیادی، بر پیشرفت فرهنگی شیراز، دارد. رویکرد حاکم بر این پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. در این مقاله، با هدف بررسی نقش امام زاده احمد بن موسی (شاهچراغ)، بر پیشرفت فرهنگی شیراز، از زائران امام زاده احمد بن موسی (ع)، در تیرماه سال ۱۳۹۲ ، سؤال به عمل آمده است. جامعه ی آماری و تعداد ۲۰۰ نفر زائران، حجم نمونه این پژوهش بوده اند و پس از ورود اطلاعات به SPSS به تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده پرداخته است و در ترسیم نمودارها از نرم افزار Excel استفاده گردیده است. نتایج پژوهش به مواردی اشاره دارد که در متن مقاله، مشروحا به آن ها پرداخته شده است.

کلمات کلیدی: امام زاده احمد بن موسی (ع)، پیشرفت فرهنگی، همبستگی فرهنگی و اجتماعی شهروندان، شیراز.

۱. مقدمه:

بناهای مذهبی در بسیاری از شهرهای کشور اسلامی ایران به عنوان یک عامل شاخص هویت فرهنگی شناخته می شود. در این راستا می توان نقش امام زاده ها را در تثبیت هویت و فرهنگ اسلامی بیان نمود. بناهای امام زاده ای از دیرباز سبب جذب جمعیت و تلاقی افکار و فرهنگ مردمی است که بخشی از باورهای اعتقادی و مذهبی شان در آن تجلی پیدا می کند (افلاکیان دوست، ۱۳۹۰، ص ۱۱). هویت شهرها فضایی برای رشد و توسعه انسان می باشد، هویت و ایجاد هویت در شهرها از طریق نمادهای طبیعی و انسانی یکی از مباحث مهم در برنامه ریزی شهری و شهرسازی به عنوان یکی از ضروریات توسعه پایدار مطرح می گردد (فقیه، ۱۳۵۵، ص ۲۰۱). اهمیت و ضرورت حفظ آثار کهن نه به عنوان پدیده های نمادین، بلکه به دلیل شناخت سیر تحول و تکامل تاریخ شهرسازی و تمدن شهرنشینی، حفظ هویت و اصالت شهری و تبیین حیات شهری بر اساس شواهد و مدارک علمی همواره مورد توجه بوده است (مرادی، ۱۳۸۸، ص ۷۹). در عرف تشیع مراد از امام زاده، فرزندان یا فرزندانگان ائمه اطهار(ع) است و اصطلاحاً از باب ذکر حال و اراده محل، به مدفن و مزار متبرک آنان و بزرگان سادات که در سراسر شهرها و روستاهای ایران پراکنده است، اطلاق می گردد (دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۶۹، ص ۸۵۳). مهاجرت سادات حسنی و حسینی به نقاط امن سرزمین های شرقی اسلامی از همان صدر اسلام در حکومت جابرانه امویان و خاصه در عهد حجاج بن یوسف خونخوار تسلط او بر عراقین از سوی امویان (۹۵۷ ق) که بیدادگری ها و سفاکی ها نسبت به فرزندان علی(ع) روا می داشت، آغاز شده بوده است. با توجه به اعتقادات مسلمانان و احترام ویژه آنان برای این شخصیت های بزرگوار، بناهای امام زاده ای، به عنوان مکان هایی هستند که از دیرباز نقش ارتقای هویت شهری و اسلامی شهروندان را بر عهده داشته اند (حبیبی، ۱۳۸۸، ص ۱۶). شیراز مرکز استان فارس در جنوب غربی ایران است شیراز در فاصله ۹۱۹ کیلومتری تهران واقع شده و مرکز استان فارس است. این شهرستان آب و هوای نسبتاً معتدل

و فصولی منظم دارد. ناحیه شیراز از زمان‌های قدیم دارای اهمیت و اعتبار بوده و نام آن در الواح عیلامی مکشوف در تخت جمشید ذکر شده است. آرامگاه دو شاعر بزرگ ایران - سعدی و حافظ - در این شهر است و آرامگاه خواجه در کنار دروازه شهر جای گرفته است شهر شیراز از دوران باستان باغ‌های انگور زیادی را در خود جا داده است که امروزه بیشتر این باغ‌ها به شمال غربی این شهر منحصر شده‌اند. نام این باغات که یکی از مواهب شهر شیراز است قصردشت است که در قلب این شهر قرار داشته و در تعدیل هوای این شهر نقش بسزایی دارند شیراز طبق گفته‌ها در آغاز شهری با هسته میدانی که امروز ستاد نام دارد و خیابانی که قصرالدشت نام دارد، بوده و به مرور زمان توسعه یافته تا جایی که چندین روستای مجاور از جمله گلشن (کشن) و پودنک و احمدآباد و دینکان را در خود بلعیده است از آنجا که شیراز در سده‌های گذشته گذرگاه زوار به مشهد بوده است، محل دفن چندین و چند امام زاده از جمله شاهچراغ و آستانه و دارای بقعه‌های زیادی می‌باشد (حاتمی، ۱۳۸۷، ص ۱۶).

۲. روش تحقیق:

در یک تحقیق به تناسب شرایط و زمینه‌های مختلف، روش‌هایی جهت جمع‌آوری اطلاعات و انجام تحقیق انتخاب خواهد شد. روش جمع‌آوری اطلاعات در این مقاله، آمیزه‌ای از روش‌های تحقیق کتابخانه‌ای و میدانی خواهد بود که با رجوع به منابع اطلاعاتی، توزیع پرسشنامه و مشاهدات پژوهشگر، مبانی اولیه پژوهش تنظیم شده و جهت آنالیز و استنتاج داده‌ها از روش تحلیلی استفاده خواهد شد. از این روش‌شناسی در پژوهش حاضر به صورت توصیفی - تحلیلی خواهد بود. ابتدا مبانی نظری و ویژگی‌های معماری، فرهنگی و هویتی امام زاده احمدبن موسی (ع)، به عنوان یکی از مهمترین وجوه پیشرفت فرهنگی جامعه و شهر اسلامی شیراز، بررسی و سپس با تجزیه و تحلیل پرسشنامه و نظرخواهی از زائران امامزاده احمدبن موسی (ع) و شهروندان شیرازی، نقش امامزاده در پیشرفت فرهنگی شیراز مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳. نقش امامزاده‌ها به عنوان مکان ارتقاء دهنده فرهنگ اسلامی در شهرها:

با رواج اسلام در ایران و گسترش مذهب شیعه در قرون اولیه اسلامی، شهرها و روستاهای ایران، تبدیل به مراکزی برای زندگی و پس از مرگ امامزاده‌ها، مقبره‌هایشان به محلی برای زیارت مشتاقان تبدیل شده که یکی از جنبه‌های مهم فرهنگی در زندگی مردم به حساب می‌آید (منصوری، ۱۳۸۳، ص ۶۳). با مراجعه به تاریخ می‌فهمیم که ایرانیان از دیر باز به عنوان شیفتگان و دلدادگان خاندان پیامبر (ص) شناخته شده‌اند، زیرا مردم این مرز و بوم از ابتدا از روی آگاهی و شناخت، اسلام را پذیرفتند توصیه‌های نبی گرامی اسلام را در تمسک به ثقلین (قرآن و عترت)، به جان و دل پذیرفتند ایرانیان در عمل به این وصیت و پاسداشت حرمت قرآن کریم و اهل بیت پیامبر بیشترین سهم را داشته و از سایر اقوام و ملت‌ها پیشی گرفتند (چهرازی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۷). از طرفی، خاندان رسول خدا (ص) به خاطر، ظلم و ستم، تعقیب و شکنجه‌های هولناکی که به آنان روا می‌داشتند به ستوه آمده بودند و عرضه زندگی در دیار عرب، لحظه به لحظه برای آنان تنگ‌تر می‌شد. از این رو به دیگر سرزمین‌های اسلامی پناه می‌آوردند که تا شاید آن‌جا را مامن خود یابند. یکی از این مناطق، سرزمین ایران اسلامی است که آغوش خود را برای میهمانان شریف گشوده است و امروز آرامگاه ایشان پناهگاه و ملجاء مردم این سرزمین می‌باشد. امام زاده از نظر ادبی به معنی فرزندی از نسل امام است و در این مورد به کسی اطلاق می‌شود که نسبش به یکی از دوازده امام شیعه برمی‌گردد. با وجود این در عمل، لغت امام زاده به زیارتگاه یا مقبره امام زاده اطلاق می‌گردد. ساخت مساجد در تمام شهرهای اسلامی عمومیت دارد ولی امام زاده‌ها و هم‌چنین حسینیه‌ها معمولاً خاص فرقه شیعه به شمار می‌آیند در شهرهای سنی نشین وجود ندارند (سلیمانی، ۱۳۸۸، ص ۱۵). امام زاده‌ها در شهرها یک ناحیه هسته‌ای مهم را به وجود می‌آورند. وجود امام زاده‌ها در ایران از چنان اعتباری برخوردار بوده که در بسیاری از موارد دلایل عمده تأسیس اولیه یا توسعه بعدی شهرها به شمار می‌آمدند. اماکن مذهبی از جمله امام زاده‌ها، زایران خود را از شهر، پسرکانه‌ها یا شهرهای مجاور پذیرا هستند و توریسم مذهبی را رونق می‌دهند. (Eccles, Costa, ۱۹۹۶, P۸۴) آن‌ها اغلب به مکان‌های اصلی برای دیدار و تجمع شهروندان و نیز زیارت تبدیل می‌گردند و برابری، برادری، اتحاد و وحدت را که از مهمترین شاخصه‌های فرهنگ اسلامی

می باشد را تقویت می نمایند و از این حیث، امامزاده ها به عنوان یکی از مهمترین مکان ها و عوامل ارتقاء دهنده فرهنگ اسلامی در شهرها، مطرح می شوند (حجازی، علیزاده، ۱۳۹۱، ص ۳۳).

۴. زندگی نامه حضرت سید میر احمدبن موسی بن جعفر(ع):

حضرت سید امیر احمد(ع) ملقب به " شاهچراغ " و " سید السادات الاعاظم " فرزند بزرگوار امام هفتم و برادر حضرت امام رضا (ع) است. روز و سال دقیق تولد این امامزاده بزرگوار مشخص نیست اما برخی منابع روز تولد ایشان را ششم ذی القعدة در مدینه منوره ذکر کرده اند. حضرت سید میر احمدبن موسی شاهچراغ(ع)، یکی از شخصیت های عالی مقام و پرهیزگاری بود که پدر وی همواره او را به بخشندگی و دلیری می ستود و پس از شهادت حضرت امام موسی کاظم(ع)، مردم مدینه به خانه او رفتند و با وی بیعت کردند اما پس از آن، حضرت سید میر احمدبن موسی(ع) در فضائل برادرش امام رضا(ع) سخن ها گفت و همگان را بر آن داشت تا به خدمت وی برسند و با او به عنوان هشتمین امام شیعیان بیعت کنند. دوران امامت امام هشتم هم زمان با اختناق و ظلم حکومت عباسیان بویژه خلیفه وقت مامون همراه بود که در پی ظلم و ستم بسیار، زمینه های قیام علیه آنها با زعامت و هدایت حضرت امام رضا(ع) در راه اسلام راستین و حاکمیت الهی فراهم شده بود. مامون به منظور فرو نشاندن این مبارزات و تحکیم خلافت متزلزل عباسی تصمیم گرفت تا ولایتعهدی خود را به امام رضا(ع) واگذار کند و علیرغم میل باطنی امام وی را از مدینه به طوس انتقال دهد. حضور پر برکت امام در خراسان سبب شد که شیعیان و محبان اهل بیت(ع) رسالت برای زیارت چهره تابناک امامت و ولایت و برای پیوستن به ایشان از نقاط مختلف جهان به سوی ایران حرکت کنند و حضرت سید میر احمدبن موسی(ع) برادر آن بزرگوار نیز از جمله کسانی بود که به همراه دو تن از برادرانش و گروه زیادی از برادرزادگان و شیعیان، بالغ بر دو یا سه هزار نفر از طریق بصره عازم خراسان شد. روزها می گذشت و مقام ولایت حضرت امام رضا(ع) بیش از پیش بر مردم آشکار می شد، مامون که از این موضوع ناخرسند بود نتوانست ایشان را برتابد و حضرت را در سال ۲۰۲ هجری قمری به شهادت رساند اما مأمون به این امر اکتفا نکرد و از آنجایی که خبر حرکت حضرت سید میر احمدبن موسی(ع) به او رسیده بود دستور داد تا یاران و خویشان امام را به شهادت برسانند.

هنگامی که حضرت سید میر احمدبن موسی(ع) به نزدیکی شهر شیراز رسید و از خبر شهادت حضرت امام رضا(ع) مطلع شد. برای خون خواهی برادر با یاران خویش در مقابل سپاه قتلغ خان حاکم فارس صف کشید و با شهامتی بی نظیر با آنان مبارزه کرد اگرچه در این نبرد، عده ای از امامزادگان و اصحاب حضرت سید میر احمدبن موسی(ع) زخمی و تعدادی نزدیک به سیصد نفر به شهادت رسیدند اما قتلغ خان شکست خورد و به سمت دروازه های شیراز گریخت. حضرت سید میر احمدبن موسی(ع) با یاران خود در پشت دروازه های شهر شیراز خیمه زدند تا بتواند با پیکاری دوباره پیروز میدان نبرد باشد قتلغ خان که در خود توان مبارزه را نمی دید ناجوانمردانه دستور داد تا سربازانش شب هنگام به جایگاه او حمله برند. در این نبرد نابرابر حضرت شاهچراغ(ع) شجاعانه جنگید اما دست ستم سربازی به همراه شمشیری بر فرق سر مبارک ایشان وارد آمد و ایشان را در هفدهم رجب سال ۲۰۳ هجری قمری به شهادت رساند و برای همیشه سرزمین شیراز را میزبان خود ساخت. (۳)

۵. مناسبت نامیدن حضرت سید میر احمدبن موسی(ع) به شاه چراغ (ع):

کلمه مقدس شاه چراغ(ع)، لقب با برکت سیدالسادات حضرت سید امیر احمد(ع) فرزند هفتمین نور آسمان امامت است و شهرت آن در نزد شیعیان به خصوص ایرانیان از (احمدبن موسی(ع)) افزونتر است شاه در لغت به معنای اصل و خداوند و مهتر و بزرگ است. سلطان (ملک) از اسامی خدای تعالی است که در فارسی شاه معنی شده است سلاطین و حاکمان چون خود را از سایر مردمان برتر می پنداشتند، خویش را منتسب به این کلمه می نمودند، غافل از اینکه حقایق همیشه ثابت اند و سلطان حقیقی خداوند و اولیاء اویند. در لغتنامه های معتبر از جمله دهخدا، برهان قاطع، فرهنگ معین، کلمه شاه چنین معنی شده است هرچیز که در بزرگی و خوبی به حسب صورت و معنی از امثال خود ممتاز باشد استفاده از کلماتی مانند شاه عرب و شاه پیغمبران برای حضرت محمد(ص) و شاه مردان و شاه نجف برای حضرت علی(ع) و شاه کربلا و شاه شهیدان برای امام حسین(ع) و شاه خراسان برای حضرت امام رضا(ع) در میان شیعیان فارسی زبان بسیار متداول است چراغ وسیله ای برای ظهور روشنی در برابر تاریکی و ظلمت است؛ بدین سبب در قرآن مجید، حضرت رسول اکرم(ص)

و ائمه اطهار به چراغهای فروزان تشبیه شده اند در زیارت جامعه کبیره میخوانیم « السلام علی ائمه الهدی و مصابیح الدجی) سلام بر شما پیشوایان هدایت و چراغهای فروزان تاریکی ها) و نیز به همین مناسبت است که میگویند « ان الحسین مصباح الهدی و سفینه النجاه) به درستی که حضرت اباعبدالله...الحسین(ع) چراغ هدایت و کشتی نجات است. شاه به معنی بزرگ و بزرگوار و نیک نژاد و شریف و چراغ روشنایی و نور و معرفت است. بنابراین شاه چراغ به معنی نورانی ترین چراغ است. در بعضی از منابع، در مورد دلیل نامگذاری احمدبن موسی(ع)، به شاهچراغ، گفته شده است که:

تا زمان امیر عضدالدوله دیلمی کسی از مدفن حضرت احمد ابن موسی(ع)، اطلاعی نداشت و آنچه روی قبر را پوشانده بود تل گلی بیش به نظر نمی رسید که در اطراف آن، خانه های متعدد ساخته و مسکن اهالی بود. از جمله پیرزنی در پایین آن تل، خانه ای گلی داشت و در هر شب جمعه، ثلث آخر شب می دید چراغی در نهایت روشنایی در بالای تل خاک می درخشد و تا طلوع صبح روشن است، چند شب جمعه مراقب می بود، روشنایی چراغ به همین کیفیت ادامه داشت با خود اندیشید شاید در این مکان، مقبره یکی از امامزادگان یا اولیاء الله باشد، بهتر آن است که امیر عضدالدوله را بر این امر آگاه نمایم، هنگام روز پیرزن به همین قصد به سرای امیر عضدالدوله دیلمی رفت و کیفیت آنچه را دیده بود به عرض رسانید. امیر و حاضرین از بیانش در تعجب شدند. درباریان که این موضوع را باور نکرده بودند، هر کدام به سلیقه خود چیزی بیان کردند. اما امیر که مردی روشن ضمیر بود و باطنی پاک و خالی از غرض داشت فرمود: اولین شب جمعه شخصا به خانه پیرزن می روم تا از موضوع آگاه شوم. چون شب جمعه فرا رسید شاه به خانه پیرزن آمده و دور از خدم و حشم آنجا خوابید و پیرزن را فرمود هر وقت چراغ روشن گردید مرا بیدار کن. چون ثلث آخر شب شد پیرزن بر حسب معمول روشنایی پرنوری قوی تر از دیگر شب های جمعه مشاهده کرد و از شدت شغفی که به وی دست داده بود بر بالین امیر عضدالدوله آمده و بی اختیار سه مرتبه فریاد زد: « شاه! چراغ»

امیر بیدار شد و ناگهانی از خواب پریده و چشمش را متوجه سمتی نمود که پیرزن چراغ را به او نشان می داد و چون علنا و آشکارا چشمش نور چراغ را دید در شگفتی عجیب بماند و چون رو به سمت چراغ بر بالای تل برآمد اثری از چراغ ندید و چون به پایین آمد باز نور چراغ با روشنایی زیاد خود نمایی می کرد، خلاصه اینکه

امیر شخصی را جهت کاوش در آن منطقه مامور می کند و.... مقبره فرزند ارشد موسی بن جعفر(ع) حضرت شاهچراغ پیدا می گردد و به دستور امیر بر بالای آن جایگاهی ساخته می شود که تا امروز زیارتگاه عاشقان اهل بیت عصمت و طهارت می باشد.(۴)

۶. مشخصات و معماری امامزاده:

آرامگاه حضرت سید میر احمد برادر حضرت امام رضا (علیه السلام) امام هشتم شیعیان، در شیراز، در کنار فلکهای واقع در خیابان احمدی و در محله‌ای که به محله‌ی سردزک معروف، واقع شده است. محله‌ی سردزک در دوره‌ی قاجاریه به گفته‌ی مؤلف فارسنامه، از محلات مهم شهر شیراز بوده... و از زمانی که حصار شهر را کوچک کردند، محله‌ی دشتک و محله‌ی سردزک را ادغام و به همان نام سردزک خواندند. این محله اکنون به محله‌ی بازار مرغ و محله‌ی سر باغ و محله سنگ سیاه و حصار جنوبی شهر و محله‌ی لب آب پیوسته است، مؤلف تأکید دارد که محل امامزاده احمد بن موسی (علیه السلام) در محله‌ی بازار مرغ شیراز قرار دارد. معین الدین ابوالقاسم جنید شیرازی گوید محله‌ای که هم اکنون احمد بن موسی در آن مدفون است، در اواخر قرن هشتم هجری به محله‌ی باغ قتلغ مشهور بوده است. مساحت امروزی بارگاه آستان مقدس احمدی و محمدی (ع) ، ۶۰۰۰۰ مترمربع است و از سال ۱۳۶۰ بیش از ۱۰۰۰۰۰ متر مربع زیربنا در دست ساخت قرار دارد (گزارش سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۸۶). بر اساس فهرست نام‌های آثار تاریخی ایران، اسکلت بنای امامزاده احمد بن موسی یا شاه چراغ شیراز به زمان اتابک ابوبکر سعد بن زنگی (۶۵۸ - ۶۲۸ ه) تعلق دارد. مشهور است که در زمان امیر مقرب الدین مسعود، بدرالدین وزیر اتابک ابوبکر چهار طاق و گنبدی بر فراز بقعه‌ی آن حضرت ساخته و پرداخته گردانید. پس از آن اتابک ابوبکر خود رواقی بر آن آستانه افزود. در زمان ملکه‌ی معظمه تاشی خاتون مادر شاه ابواسحق اینجو (۷۴۶ - ۷۴۵ ه) گنبد بقعه تعمیرات اساسی شد و در جنوب آن و متصل به بقعه مدرسه‌ای عالی به دستور او بنا گردید که بعدها این بانو مدفن خود را همسایه‌ی بقعه بنا کرد. بقعه‌ی شریف امامزاده بار دیگر در سال ۹۱۲ ق، توسط مرحوم حبیب الله شریفی متولی آستانه‌ی شاه چراغ به موجب وقف نامه‌ی موجود در آن سال تعمیر اساسی و مفصلی گردید. ولی در سال ۹۹۷ ق بر اثر

زلزله‌ی شدیدی نیمی از گنبد و بنای بقعه خراب شد اما از محل درآمد موقوفات خرابی‌ها تعمیر و بقعه مجدداً تجدید بنا گردید (گزارش سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۸۵). بنای کنونی بقعه مشتمل بر ایوان اصلی در مشرق و حرم وسیع و شاه نشین‌هایی از چهار جانب و مسجدی در جانب غربی حرم و اطاق‌ها و مقبره‌های متعدد متصل به بقعه است درون بنای بقعه با قطعات آینه‌های ریز و رنگین در قرون گذشته به وسیله‌ی استادان متبحر آئینه‌کاری شده که این آئینه‌کاری ظریف و زیبا خود یکی از شاهکارهای هنری قرن گذشته‌ی هنرمندان شیراز است. درون حرم را با به کار بردن آئینه‌های ریز رنگین، به سبکی هنرمندانه، آئینه کاری کرده و انواع خط‌های زیبای فارسی و عربی، تزیین کننده نمای اطراف آینه‌ها و کاشی‌ها است. بنای حرم، مشتمل بر ایوانی در جلو و حرمی گسترده در پشت ایوان است که در چهار جانب حرم، چهار شاه نشین قرار گرفته و مسجدی نیز در پشت حرم (سمت غرب) ساخته شده است. ضریح آن در شاه نشین زیر گنبد قرار دارد و از نقره ساخته شده است. حیاط شاه چراغ دارای دو در اصلی ورودی است که در سمت جنوب و شمال حرم از زیر دو سر در بزرگ کاشی کاری شده گذشته و وارد حیاط وسیع حرم می‌شویم. در میان حیاط، حوض بزرگ فواره داری ساخته شده و در اطراف حوض درختکاری شده است. حرم شاهچراغ در سمت غرب حیاط و حرم سید میرمحمد- برادر شاه چراغ - در سمت شمال شرقی حیاط قرار دارد. غیر از دو در اصلی، دو در فرعی دیگر نیز وجود دارد که یکی به بازار حاجی و دیگر به مسجد جامع عتیق می‌رود درگاه مانندی نیز از ضلع شمال حیاط وارد بازار شاه چراغ می‌شود. در دور تا دور حیاط، اتاق‌هایی دو طبقه ساخته شده که در پیشانی و جرزهای جلو آنها کاشی کاری شده است. ستون‌های آهنی ایوان حرم به وسیله چوب‌های نفیس پوشش داده شده و در سقف مسطح آن نیز چوب مثبت کاری شده به کار رفته است. امکانات وسیعی مثل پاسگاه انتظامی، دفتر پست و مخابرات، کتابخانه و موزه در این حیاط وسیع برای رفاه مردم ایجاد شده است. از نخستین سال‌های پس از انقلاب اسلامی، تاکنون کارهای بسیاری زیر انجام گرفته است که مهمترین آنها عبارتند از: (۵)

-توسعه مجموعه فرهنگی مذهبی حرم در زمینی به مساحت ۱۰۰ هزار متر مربع.

-ایجاد ۱۶۲ حجره در دور تا دور حیاط در دو طبقه که پیشانی و تاق نمای این حجره‌ها تماماً کاشی کاری

شده است.

-نصب سنگ مرمر در کف حرم و دیوارهای اطراف.

-سنگ فرش کردن حیاط وسیع آرامگاه.

-ساخت سر در جنوبی که اسکلت این در، بتون آرمه است و قسمتی از وصیت نامه امام خمینی (ره)، بر روی کاشی معرق به خط نستعلیق، زینت بخش فضای درونی آن است. دو لنگه در ورودی آن از چوب ساج تهیه شده و به وسیله ورق و قبه‌های هشت پر برنزی آراسته شده است.

-در غرب حرم، سالنی زیبا ساخته شده که کف آن و دیوارهای اطراف تا ارتفاع ۱/۵ متر سنگ مرمر شده و اسامی الهی با خط زیبا و به رنگ طلایی بر سطح آن نوشته شده است. پنجره‌های مشبک چوبی و شیشه‌های رنگی در شکل مختلف، زیبایی آن را دوچندان کرده است. آینه کاری و گچ بری آن به سبک سنتی انجام گرفته است.

-ساخت گلدسته جنوبی، این گلدسته شبیه و قرینه گلدسته شمالی است. کاشی کاری آن دارای رنگ طبیعی است. اگر چه بدنه آن و نوشته‌هایش شبیه گلدسته شمالی است اما سطح گلدسته شمالی به نام‌های خداوند مزین شده و حال آن که بر بدنه این گلدسته، نام‌های امامان و لقب‌های آنها با هنرمندی خاصی نوشته شده است.

-در سقف ایوان، چوب ساج به کار رفته و اسامی الهی و ائمه اطهار با چوب نارچ و افرا بر آن نوشته شده است.

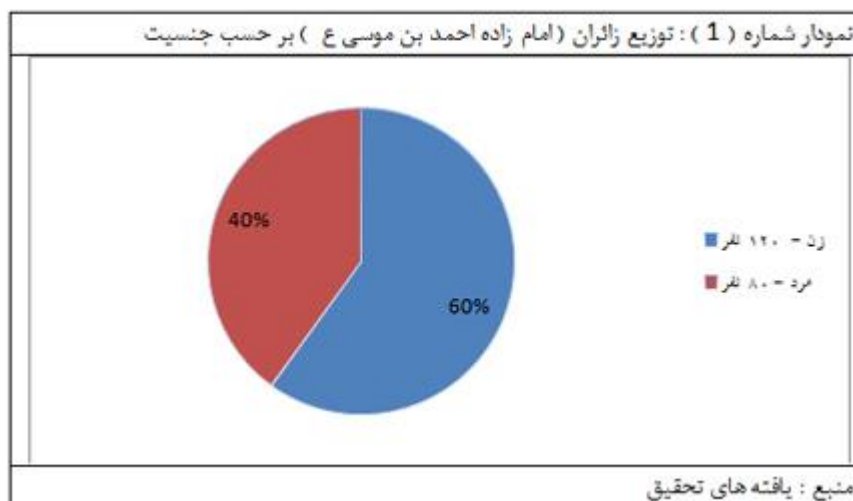
-حوض بزرگی در میان حیاط با الهام از سبک مذهبی ساخته شده است. سنگ‌های بزرگ این حوض از جنس چینی است و از معادن نی ریز فارس تهیه شده است.

-در دور تا دور آرامگاه، خارج از محوطه، بازارهایی دوطبقه ساخته شده‌اند. ساختمان این بازارها اگر چه با مصالح نوین ساخته شده، اما در ساخت آن، شیوه سنتی و معماری اصیل ایرانی محفوظ مانده است (تصویر شماره یک).

۷. یافته های تحقیق:

در زمینه بررسی نقش امام زاده احمد بن موسی (ع)، در توسعه فرهنگی شیراز، از زائران امام زاده احمد بن موسی (ع)، در تیرماه سال ۱۳۹۲، با توزیع پرسشنامه، سؤال به عمل آمده است. در این تحقیق بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه، ۱۲۰ نفر معادل ۶۰٪ از پاسخگویان را زنان و ۸۰ نفر معادل ۴۰٪ را مردان تشکیل می دهند (نمودار شماره یک).

۷-۱ وضعیت سنی پاسخگویان:

همانگونه که در جدول شماره یک قابل مشاهده است، بیشترین زائرین امامزاده احمد بن موسی ع ، در رده سنی ۲۱ - ۳۰ و ۳۰ - ۴۶ سال به ترتیب ۳۰ و ۳۱/۵ درصد از زائران را تشکیل می دهند.

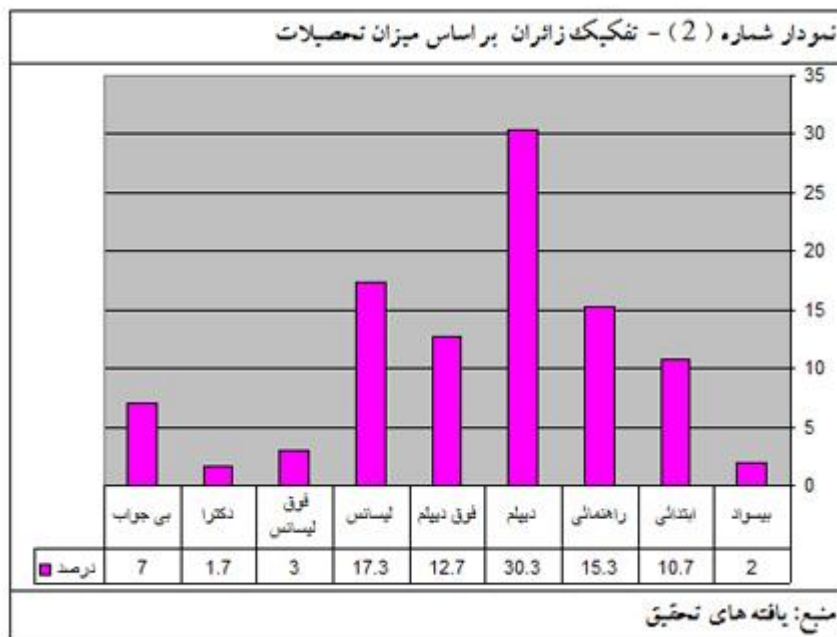
جدول شماره (۱) - تفکیک زائران (امام زاده احمد بن موسی ع) بر حسب

طبقات سن پاسخگویان	فراوانی مطلق	فراوانی نسبی (درصد)
0 - 10	10	5
11 - 20	29	14,5
21 - 30	60	30
31 - 45	23	11,5
46 - 60	63	31,5
بیش از 60 سال	15	7,5
جمع	200	100

منبع: پرسشنامه پیمایش میدانی نگارندگان

۷-۲ میزان تحصیلات زائران امام زاده احمد بن موسی ع):

بر اساس اطلاعات نمودار شماره دو ، بیشتر پاسخگویان (۳۰/۳٪ با فراوانی مطلق ۶۱)، دیپلم می باشند و کمترین آنها (۱/۷٪) دکترا و یا بیسواد (۲٪) می باشند.

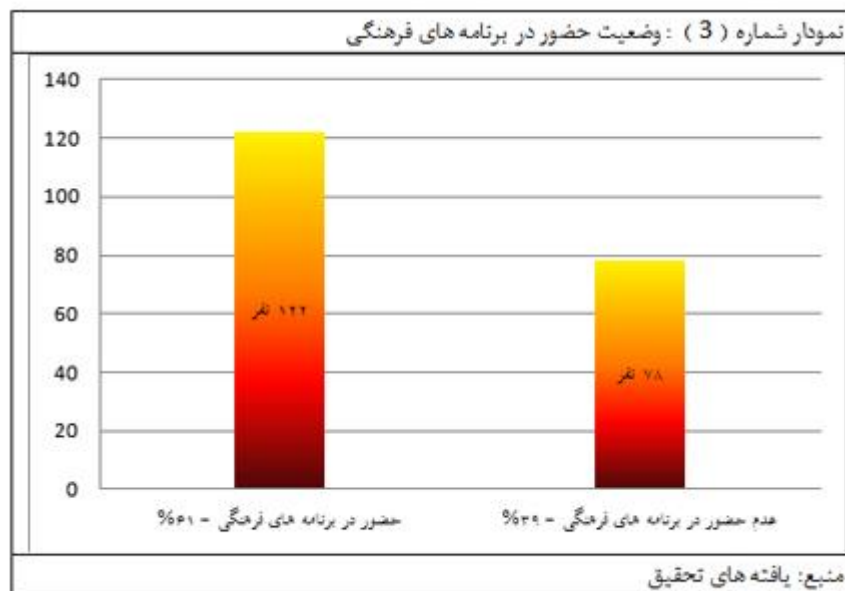

درسؤال اول، حضور یا عدم حضور زائران در برنامه های فرهنگی امامزاده (نمایشگاه، کلاس های فرهنگی و آموزشی، بازدید از موزه و ...)، مورد بررسی قرار گرفت که از میان دویست نفر پاسخ دهنده به این سؤال، ۱۲۲ نفر اعلام کردند که در برنامه های فرهنگی، شرکت و ۷۸ نفر اعلام کردند که شرکت ندارند. (جدول شماره دو و نمودار شماره سه)

جدول شماره (۲) : حضور یا عدم حضور زائران در برنامه های فرهنگی امامزاده

وضعیت شرکت در برنامه های فرهنگی امامزاده احمد بن موسی ع	شرکت دارند	شرکت ندارند	تعداد کل
نفر	122	78	200
درصد نفر	%61	%39	100

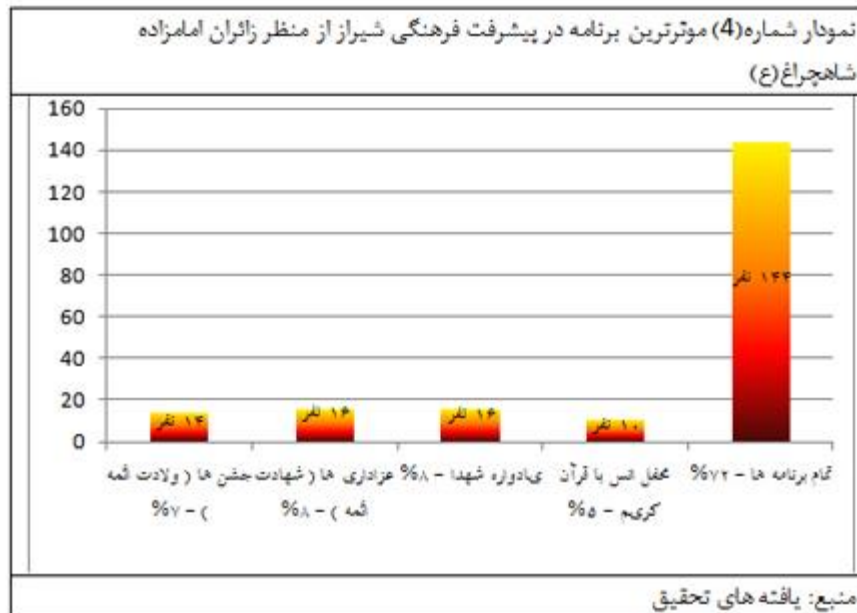
منبع: پرسشنامه پیمایش میدانی نگارندگان

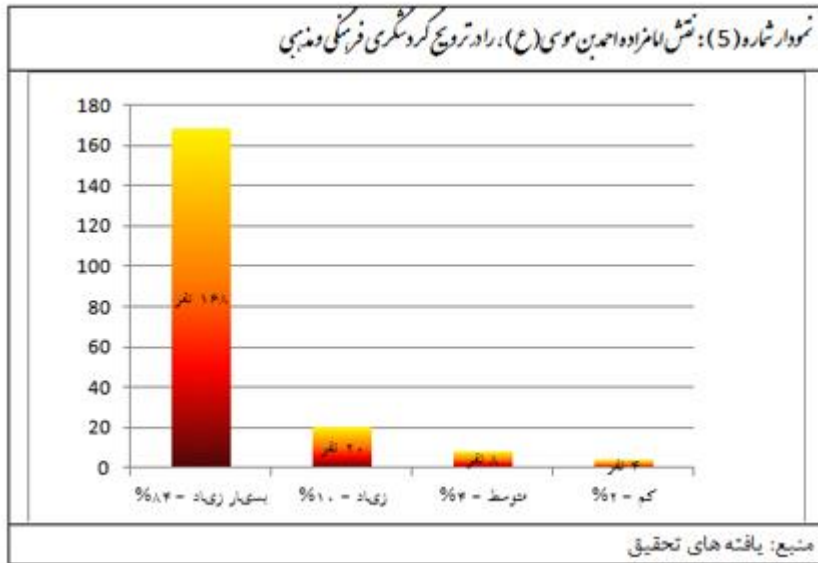
سؤال شماره دو پرسشنامه، با این عبارت که (کدامیک از برنامه ها و مراسم های فرهنگی امامزاده احمد بن موسی ع ، را در پیشرفت فرهنگی شیراز، موثرتر می دانید؟) بیان شده بود که از میان ۲۰۰ نفر پاسخ دهنده ،

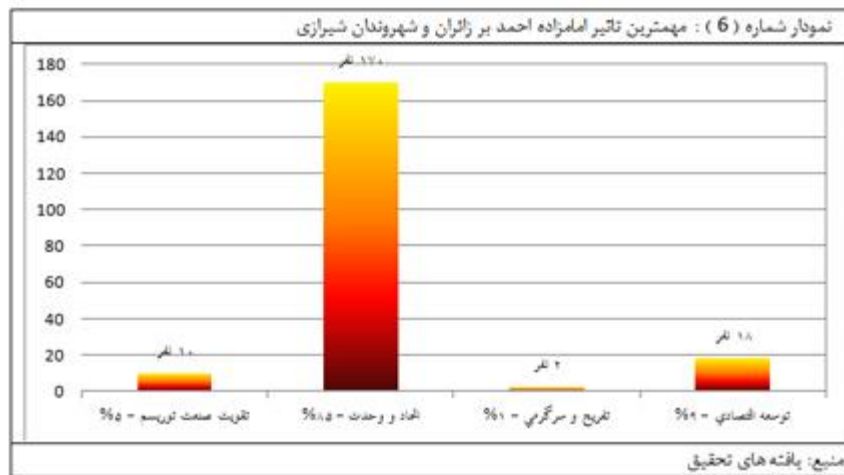
بیش از ۷۰٪ زائران، تمام برنامه ها را از جمله جشن ها، عزاداری ها، یادواره ها محافل انس با قرآن کریم و برپایی نمایشگاه ها را که در محل امامزاده احمد بن موسی (ع)، برگزار می گردد را در توسعه فرهنگی شیراز، بسیار موثر می دانستند (نمودار شماره چهار).

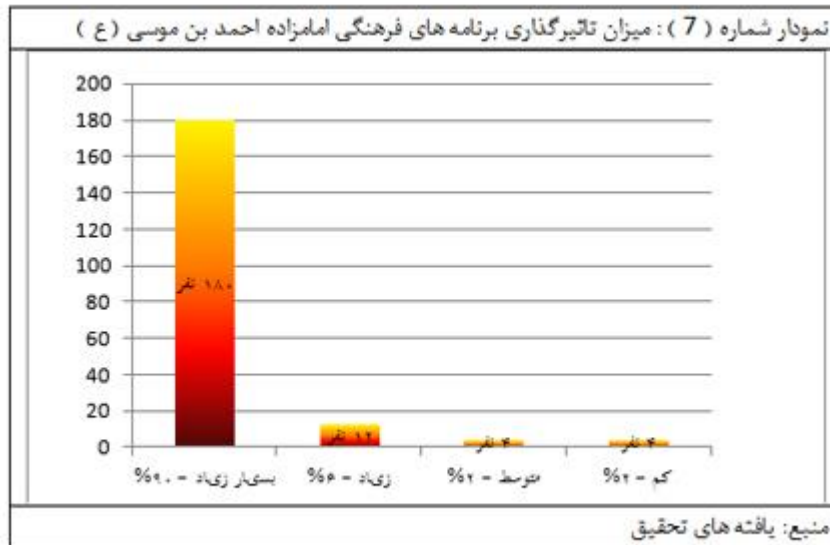
در سوال بعدی، جنبه گردشگری مذهبی و فرهنگی، امامزاده مورد بررسی قرار می گیرد. نقش امامزاده احمدبن موسی (ع)، را در ترویج گردشگری فرهنگی و مذهبی، تا چه حد می دانید؟ بیش از ۸۰٪ زائران معتقدند که امامزاده احمد بن موسی (ع)، تا حد بسیار زیادی، توانسته، گردشگران را جذب نماید. به نقل از برخی منابع معتبر، در ایام نوروز سال گذشته، حدود ۸ میلیون زائر به زیارت حرم مطهر حضرت احمدبن موسی (ع) مشرف شدند و این حرم با این تعداد زائر بعد از مشهد مقدس رتبه دوم را در کشور دارد (نمودار شماره پنج).

در پرسش بعدی، مهمترین تاثیر امامزاده احمد بر زائران و شهروندان، مورد بررسی قرار گرفت. همانگونه که نمودار شماره شش نشان می دهد، 85٪ از زائران، پیوند برادری و برابری، اتحاد و وحدت را، مهمترین تاثیر فرهنگی امامزاده احمد می دانند. این مهم، حتی در خلق و خوی شهروندان شیرازی، موثر بوده بگونه ای که آنها، انسانهایی مومن، با فرهنگ، متحد و مهربان می باشند.

در سوال آخر، میزان تاثیرگذاری برنامه های مذهبی و فرهنگی امام زاده احمد بن موسی (ع) بر پیشرفت فرهنگی شیراز، مورد تحقیق قرار گرفت. که طبق نمودار شماره هفت، 90٪ زائران، معتقدند که این برنامه در حد بسیار زیادی بر هویت و فرهنگ شیراز، تاثیر گذاشته و می گذارد.

جمع بندی و نتیجه گیری:

شکی نیست که امام زادگان نقش برجسته ای در گسترش تشیع در مناطق مختلف ایران در دوره های مختلف تاریخی داشته اند. نگاهی به تاریخ ایران اسلامی به روشنی نشان می دهد که فراگیری تشیع در شهرها و روستاهای ایران زمین، پیوندی وثیق با مهاجرت علویان و امام زادگان در دوره های خلافت بنی امیه و بنی عباس داشته است. در این میان، مهاجرت گسترده امام زادگان به ویژه فرزندان امام موسی کاظم(ع) پس از آمدن امام رضا(ع) به ایران و پذیرش ولایت عهدی مامون، یکی از برجسته ترین ادوار مهاجرت علویان به ایران است که با حضور ماندگار و یا شهادت مظلومانه خود، توانستند، بذرهای تشیع را در سرزمین ایران، بپراکنند و زمینه رشد و گسترش آن را در دل و جان ایرانیان، نهادینه کنند. شیراز یکی از مهمترین شهرهای مذهبی ایران اسلامی است شهری که مقام معظم رهبری آن را سومین حرم اهل بیت(ع) و سومین شهر مذهبی ایران اسلامی نامیدند بی شک حضور امامزادگان بزرگ و واجب التکریم در شیراز و مرقد مطهر آنان در این شهر بر عظمت و معنویت آن افزوده و سفر سالیانه میلیون ها نفر از هم وطنانمان از اقصی نقاط کشور و کشورهای همجوار به جهت زیارت بارگاه این بزرگواران به خصوص حضرت سید میر احمدبن موسی(ع) نشانی بزرگ از معنویت شیراز می باشد. بناهای امام زاده ای از دیرباز سبب جذب جمعیت، تلاقی افکار و توسعه فرهنگی بوده است. فرضیه مقاله این است که امام زاده احمد بن موسی ع (شاهچراغ)، تاثیر بسیار زیادی، بر پیشرفت

فرهنگی شیراز، دارد. در این راستا، ضمن توزیع پرسشنامه بین زائران امامزاده، از کتب و منابع مختلف، استفاده شد. نتایج حاصله، فرضیه مقاله را مورد تایید قرار می دهد. بدین صورت که شهروندان و زائران، مهمترین عامل پیشرفت فرهنگی شیراز را وجود امام زاده احمد بن موسی (ع) می دانند. ۷۲٪ از زائران، برنامه ها و مراسم های امام زاده، از جمله برگزاری مراسم های جشن ولادت ائمه، عزاداری شهادت ائمه، یادواره های شهدا و محافل انس با قرآن کریم را باعث پیشرفت فرهنگی شیراز می دانند. نتایج نشان می دهد که امام زاده احمد بن موسی (ع)، فرهنگ برابری، برادری، اتحاد و مهربانی را در بین شهروندان شیرازی، تقویت کرده و بستر مناسب برای پیشرفت فرهنگی بیشتر، فراهم آورده است.

پی نوشت ها:

۱- دبیر اجرایی کنگره بین المللی امام زادگان

۲- کارشناسی ارشد برنامه ریزی

3- www.shahecheragh.ir

4- www.shahecheragh.ir

5- www.shirazcity.ir

منابع تحقیق :

۱. افلاکیان دوست، مجتبی، (۱۳۹۰)، توریسم مذهبی فرصتی برای ارتقاء گردشگری در جامعه ایرانی – نمونه مورد نظر امام زاده هاشم گیلان ، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان .
۲. سلیمانی، سعید، (۱۳۸۸)، طرح مرمت و احیاء مقبره میربزرگ، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری .
۳. سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، (۱۳۸۵)، معاونت حفظ و احیاء، گزارش ثبتی امامزاده احمد بن موسی (ع) .
۴. سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، (۱۳۸۶)، گزارش ضوابط طرح حریم حفاظتی امامزاده احمد بن

موسی (ع).

۵. چهرازی، الیاس و همکاران، (۱۳۹۱)، تحلیلی بر توسعه گردشگری مذهبی (مطالعه موردی : شهرستان

کاشمر)، اولین همایش ملی گردشگری و طبیعت گردی ایران زمین.

۶. حاتمی، مجتبی، (۱۳۸۷)، بررسی مساجد و امامزاده های شیراز، مجموعه مقالات اولین همایش توریسم

مذهبی، یزد.

۷. حبیبی، حسن، (۱۳۸۸)، امامزاده ها و تربت برخی از پاگان و نیکان، چاپ اول، تهران، انتشارات بنیاد

ایران شناسی.

۸. حجازی؛ معینه السادات، علیزاده؛ سمانه، (۱۳۹۱)، بررسی چگونگی تاثیر فضاهای امامزاده ای بر حفظ

هویت اسلامی شهروندان، آمل.

۹. دائره المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۶۹، زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی، جلد اول (آب-آل داوود)، انتشارات

مرکز دائره المعارف بزرگ اسلامی، تهران.

۱۰. افقیه، محمد مهدی، (۱۳۵۵)، نمازات نهاوند، انتشارات وثوق.

۱۱. مرادی، اصغر، (۱۳۸۸)، ضرورت نگاه به میراث فرهنگی تاریخی در راستای توسعه پایدار و مستمر،

دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران.

۱۲. منصور، علی، (۱۳۸۳)، نقش گردشگری در برنامه ریزی شیراز، پایان نامه، استادان راهنما: دکتر جمال

محمدی، دکتر محمود مهدی نژاد، استاد مشاور: دکتر حمیدرضا وارثی، دانشگاه اصفهان.

13. Eccles Gavin, Costa Jorge (1996), Perspectives on tourism development, International Journal of Contemporary Hospitality Management, Volume 9 , P84.

14. www.shahecheragh.ir

15. www.shirazcity.ir

منبع: emamzadegan.ir